

A skolasztika

Szerző dezs

Filozófia

A skolasztika

A skolasztika kifejezés a latin schola (iskola) szóból származik, mivel főleg az iskolák foglalkoztak ezzel a teológiai, filozófiai irányzattal. A tanárok (magistri scholae) és a tanítványok (scholastici) a lectio-kon (előadások) és a disputatio-kon (viták) formálták ki, illetve fejlesztették tovább a keresztény filozófiát. A skolasztikát tekintélyelvűség jellemezte, azaz a Szentírás, az egyházatyák, a zsinati határozatok, valamint a "Philosophus", azaz Arisztotelész tisztelete (bár a 12.sz. végéig még Platón tanai is elevenen hatottak). E filozófiai korszaknak 3 szakasza van:

1) A kialakulás kora: 800-1200: A legaktuálisabb probléma az universalia-vita volt: Porphüriosz nyomán Boethius (470-525) veti fel az ókorra visszanyúló kérdést: "Vajon a nemek és a fajok fennállnak-e, vagy pusztán az értelemben helyezkednek el? Ha fennállnak, vajon ... az érzékelhető egyedektől elkülönítve, önállóan állnak fenn, vagy pedig az egyedekbe beléhelyezett módon?" A választ illetően három irányzat alakult ki attól függően, hogy az általános fogalmat (universale) önállóan létezőnek vagy pusztán absztrakciónak tekintették.

A) Realizmus: A realisták a platóni hagyományból kiindulva csak az universaléknak tulajdonítottak önálló, reális létet, s a konkrét egyedi létezőket az egyetemes universalék leképezésének tekintették (ahogy a platóni rendszerben a dolgok az ideák másai, utáinzatai). "Universalis sunt realia." [Az universalék reális létezők.] és "Universalis ante

rem." [Az universalék a dolgokat megelőzik (ontológiai értelemben)]. A realisták egyik legjelesebb képviselője Canterbury Szent Anselm (1033-1109).

B) Nominalizmus: A realistákkal szemben a nominalisták valóságosnak csak az egyes dolgokat (individuumokat) tartották, az universalékat pedig csak az emberi szellemben kialakuló absztrakciókként könyvelték el, azaz pusztán szavaknak (flatus vocis). Ezen álláspontjuk kiforrásában Arisztotelész nagy szerepet kapott, mivel a Philosophus is vizsgálati alappal a synolont, a konkrét egyedi dolgot tartotta. "Universalis sunt nomina" [nomen (l) = név] A szofisták és Arisztotelész filozófiáját ebbe az irányba fejlesztette tovább az egyik jeles nominalista Roscellinus (1050-1120). A nominalisták fenti meglátásaikkal az újplatonikus filozófia érvényességét vonták kétségbe, s a filozófia tárgyaként a nyelvet és a gondolkodást határozta meg (de ezt a szemléletet az adott korban még nem érvényesítették következetesen).

C) Mérsékelt realizmus: Arisztotelész műveinek (pontosabban azok latin nyelvű kiadásainak) elterjedésével, az arisztotelészi logika és metafizika hatására kialakult irányzat szerint az universalék reális létezők, de csak annyiban, amennyiben azok az egyedi dolgok lényegét alkotják. Az universale voltaképpen az általánosnak az egyediben való kifejeződése, ezért az universalék nem pusztán nevek, hanem az egyedi dolgok lényeges közös sajátosságait kifejező eszmék. "Universalis sunt realia." "Universalis sunt in re." Petrus Abaelardus (1079-1142) és Aquinói Szent Tamás képviselte ezt az irányzatot.

2) A virágzás kora: (1200-1300): A summák kora, vagyis az az időszak, amikor a skolasztika nagy átfogó, konstruktív szintézisei születtek. (ld. A. Szent Tamás summái). E korszakban veszi kezdetét a filozófia és teológia elkülönülése, bár ekkor még a "Philosophia ancilla theologiae.", azaz a filozófia a teológia szolgálatában.

3) A hanyatlás kora: (1300-1545): A veritas duplex elvének elterjedésével a természetfilozófia és a természettudományok kezdenek önállósulni, s e korszak jeles képviselője William Occam.

Aquinói Szent Tamás (1225-1274) 1225-ben Roccaseccában született az aquinoi grófi család sarjaként, s 5 éves korától a Monte Cassino-i bencéseknel nevelkedett, majd a nápolyi egyetemen folytatta tanulmányait, s itt ismerkedett meg az arisztotelészi tanokkal is, valamint itt lépett be szülei tiltakozása ellenére is a domonkos rendbe. Testvérei abban a hiszemben, hogy jobb belátásra bírják, elrabolták öccsüket, s egy éven keresztül fogva is tartották, de mégsem tudták rávenni a rendből való távozásra. Ezután Párizsban tanult, innen Kölnbe ment, hogy Albertus Magnus ("Doctor Universalis") tanítványa lehessen. Később a párizsi egyetem magistereként tevékenykedett, majd IV.Kelemen pápa udvari teológusa lett, de ezt követően visszatért Párizsba. 1273-ban már megromlott egészségi állapota miatt felhagyott az írással, s 1274-ben ugyan még elindult a lyoni zsinatra , de útközben meghalt.

Pár évvel halála után korábbi vitapartnerei (az averroisták) több tételét is elítélték, de 1323-ban már szentté avatták, majd 1879-ben XIII.Leó pápa a katolikus iskolák patrónusává nyilvánította. Főbb művei: Summa contra gentiles (1259-1264), Summa Theologica (1266-1273), De ente et essentia (A létezőről és a lényegről) Szent Ágostonhoz hasonlóan őt is foglalkoztatta a hit és a tudás viszonya, s mind a kettőt Istentől eredeztette. Mind a tudomány , mind a hit ugyanahhoz az igazsághoz vezethet el, de módszerük már eltérő kell, hogy legyen, mivel a filozófia (s egyúttal minden tudomány is) a teremtett dolgokból indul ki, s ennek

vizsgálata során jut el Istenhez, míg a teológia Isten vizsgálatára összpontosít, s a kész kapott kinyilatkoztatást értelmezi. A kinyilatkoztatás igazságának felfedezésében támaszra lelhet a teológia a filozófiában, mert a hittételek nem mondhatnak ellent a racionak.

Ontológiájában a természetfeletti világot elkülöníti az érzékekkel felfogható immanens szférától, s a konkrét létezőkkel (ens) kezdi a vizsgálatot. Arisztotelész hatására (akit Szent Tamás egyszerűen csak mint a "Philosophus"-t említ írásaiban) elkülönítette a dolgokban az actus és a potentia (a ténylegesség és a lehetőség) állapotát, s a mozgást, változást is a potentiából az actus állapotba való átalakulásnak, vagyis a forma felvételének tekintette. (ld. Arisztotelész 4 ok tanát). Mivel a dolgok sajátosságát, szubsztanciáját a forma(i ok) határozza meg, ezáltal az ész feladata a dolgokban rejlő formák nyilvánvalóvá tétele. Ezt az intellectus agens (a cselekvő értelem) képes megjeleníteni. A lét és a lényeg, azaz az essentia és az existentia csak Istenben nem válik szét , s Isten mint actus purus, anyag nélküli tiszta szellem jelenik meg, így örökkévaló és tökéletes , ezért az ember végső célja is egyben. Csakhogy Isten léte közvetlenül nem adott az ember számára, ezért racionális érvekkel kell igazolni, bizonyítani az értelemmel bíró véges lény, azaz az ember számára. Szent Ágostonnal analóg módon a posteriori jellegű érvelésbe kezd, azaz az okozatból (a teremtett világból kiindulva) következtet az okra. Az érvek mind tartalmi, mind formai szempontból arisztotelészi hatást tükröznek. A bizonyítás 5 lépcsős módszere a következő: 1. kérdés-felvetés, 2. a majdani válasszal szembeni ellenérvek felvonultatása, 3. az ellenérvek

cáfolata tekintélyérvekkel, 4. a saját tanítás és problémamegoldás, 5. az ellenérvek (ld.2. pont) pontról pontra történő cáfolata.

Az istenérvek három típusba sorolhatók, s ezek közül Szent Tamás kétfélét alkalmaz: a kozmológiait (1-4. istenérv) és a teleológiai (5. istenérv), az ontológiai (ld. Canterbury Szent Anselm) viszont nem. Az 1. istenérv az arisztotelészi mozdulatlan mozgató problémáját eleveníti fel, a 2. az előző analógiájára a létező okok sorában tételez fel egy első okot, azaz Istent, a 3. a dolgok esetleges voltából következtet egy szükségszerű, abszolút valóságra, Istenre, a 4. a dolgok különböző létfokozatait vizsgálva vezet el a szükségszerűen létező tökéletességhez, melyhez viszonyítottan léteznek a dolgok. Az 5. istenérv teleológiai, azaz nem a kozmosz, a teremtett és törvényszerűen működő világ rendjéből következtet Istenre, hanem abból indul ki, hogy az értelem nélküli dolgok nem létezhetnek egy célt tételező megismerő nélkül, ahogy a nyíl sem repülhet önmagától fogva a meghatározott irányba, így szükség van egy olyan lényre, amely kijelöli a célt (telosz [g] = cél), egy legfőbb irányítóra, azaz Istenre, aki a célokat meghatározza. Az istenérveket összevetve kimutatható, hogy Szent Tamás isten-képe egy, az arisztotelészi metafizikából is jól ismert tökéletes létezőre (actus purus, noéziusz noézeosz) vezethető vissza.

A skolasztika legnagyobb hatású gondolkodója az általa kidolgozott rendszer, a tomizmus révén nem csak a középkori, hanem a mindenkor katolikus oktatási tananyagot is meghatározta.